

GASTON DURNEZ

Mannen met zwarte gezichten

Voor honderdduizenden mensen is het twee keer nacht per dag

Gaston DURNEZ, *Mannen met zwarte gezichten. Voor honderdduizenden mensen is het twee keer nacht per dag*, Vlaams ABVV/Linx+ vzw, 2015, 142 pp., ISBN9789082072518

'Kort na acht uur, op die fatale augustus 1956, stond Antonio aan de lift. Hij zou er zijn makker vervangen, die zich wat verder bevond. De "kas" presenteerde zich voor hem, met een open muil. Hij liet een wagentje vooruitrollen. Hij duwde het met de voet de kooi in. Plotse-ling steeg de lift, Antonio keek ontzet omhoog, schreeuwde het uit. Enkele meters boven zijn hoofd sloeg een grote vlam door de halve duisternis van de schacht. Zo begon voor de jonge Italiaan het drama dat hij nooit zal vergeten, de ramp die hem heel zijn leven lang door zijn nachtelijke dromen zal schieten als een helse bliksem. Terwijl hij zelf radeloos, dodelijk ontsteld, uit de vlammenkoker kon ontkomen,

bleven zo goed als al zijn mede-arbeiders beneden en stierven in de vreselijkste mijnramp die België ooit kende. [...] "Het is uw fout niet", zegden zijn vrienden. "Gij kondt er niet aan verhelpen. Het gebeurt nog dat een wagentje verkeerd in de kooi komt. Die ramp hebt gij niet veroorzaakt." Maar Antonio, gebogen onder de dwanggedachte dat het ongeluk als het ware uit zijn handen was gevallen, ook al kon hij het wellicht niet verhelpen, was om gek te worden. Hij verstopte zich, zijn vrienden hielden de mensen tegen die hem wilden zien en spreken, hij verdween uit de circulatie. Men bewaakte hem uit schrik voor ongelukken.'¹

In 1956, in een tijd waarin televisie amper beschikbaar was en internet of sociale media nog onbestaand, versloeg Gaston Durnez, jong journalist bij de krant *De Standaard*, de mijnramp van Marcinelle, op de mijnsite Le Bois du Cazier. Vandaag is hij bekend als schrijver, journalist en opiniemaker; in 1956 stond hij als 28-jarige aan het begin van zijn carrière toen hij in augustus, september en oktober naar de mijnstreek rond Marcinelle trok en er een reportage maakte. De Britse sociaal bewogen journalist en schrijver George Orwell deed het hem al eens voor in de mijnen rond Wigan, Noord-Engeland. Zijn boek *The Road to Wigan Pier* uit 1937 werd al snel een begrip. Ook Gaston Durnez dook de put in, stelde harde vragen en zocht naar antwoorden. Zijn artikelen werden een vlammend pleidooi tegen de mistoestanden, werkomstandigheden en behandeling die vele mijnwerkers en arbeiders boven- en ondergronds ten deel vielen, maar ook een ode aan de kameraad- en broederschap van de mannen.

Het was de eerste keer dat het brede publiek, dankzij de heuse *mediacoverage* en het werk van Durnez, het lot van vele mijnwerkers te zien, te horen en te lezen kreeg. Durnez kwam zelf uit de christelijke arbeidersbeweging – hij was een oud-kajotter² – en was dus erg begaan met het lot van de mijnwerkers. Voor zijn artikelenreeks kreeg hij de eerste Vlaamse persprijs.

Vrouwen en kinderen wachten aan het hek van de mijnsite op nieuws, 13 augustus 1956. Foto: Roger Hespel (Amsab-ISG, Gent)

In 2013 kon de organisatie Linx+ voor haar tentoonstelling *Vlamigrant in Marcinelle* gebruikmaken van de originele krantenknipsels van Gaston Durnez. Daaruit groeide het idee om Durnez te interviewen en zijn reportage opnieuw te publiceren. Het resulteerde in het boek *Mannen met Zwarte Gezichten. Voor honderdduizend mensen is het twee keer nacht per dag*. Hierin kan, naast een interview met Durnez over zijn werk en sociale bewogenheid, de artikelenreeks integraal opnieuw gelezen worden.

Tussen herinnering en geschiedenis

Tien jaar geleden, in 2006, werd de mijnramp uitvoerig herdacht, besproken en geanalyseerd.³ Ook in 2016 zijn er manifestaties. Op de site zelf wordt de ramp gememoreerd en eind mei werden een grote herdenkingsplech-

tigheid en tentoonstelling en een colloquium georganiseerd voor de mensen uit de streek rond Begijnendijk, Tremelo en Aarschot, waar veel van de omgekomen Vlaamse mijnwerkers vandaan kwamen.

De ramp van Marcinelle blijft de meest verwoestende gebeurtenis van het mijnwezen in naoorlogs België en een van de ergste mijnrampen op het Europese continent. Er vielen 262 doden onder wie 136 Italianen, 95 Belgen, 8 Polen, 6 Grieken, 5 Duitsers, 5 Fransen, 3 Hongaren, een Engelsman, een Nederlander, een Rus en een Oekraïner.

Deze heruitgave heeft dus zin. De artikelenreeks is een unieke bron over een van de ergste arbeidsrampen in de Belgische geschiedenis. De mijnen en alles errond vormen daarenboven een fundamenteel onderdeel van onze sociale geschiedenis. En het thema is helaas nog steeds

actueel: het werk in de mijnen maakt ook vandaag nog heel wat slachtoffers. Zo sterven in China, een van de grootste en belangrijkste economieën in de wereld, nog steeds jaarlijks meer dan 6000 mijnwerkers.⁴

Een beetje context

De socio-economische situatie van België na de Tweede Wereldoorlog was op z'n minst precair te noemen. De regering van toenmalig socialistisch premier en nieuwbakken minister van Steenkool Achiel Van Acker trachtte België zo snel mogelijk terug op het goede spoor te zetten. Hij zag kansen in de Belgische steenkoolbakkens: de marktwaarde van Belgisch steenkool was hoog, het loon van de Belgische mijnwerker relatief laag. Hij wilde de ontginning van steenkool dus zo snel mogelijk opvoeren. De fameuze *bataille du charbon* was begonnen. Maar de regering stuitte al snel op een structureel probleem: bijna geen enkele Belg was nog bereid om in de mijnen te werken, zelfs al werden mijnwerkers vrijgesteld van legerdienst en werden hun allerlei gunsten beloofd. De regering moest dus elders op zoek naar mijnwerkers en vond die ten zuiden van de Alpen.⁵

Op 20 juni 1946 werd een protocol van overeenkomst ondertekend tussen België en Italië. Het land zou zijn zonen uitscharen naar België in ruil voor de jaarlijkse verkoop van 3 miljoen ton kolen. Hoeveel Italianen er exact naar België zijn gekomen, is moeilijk te zeggen. De *Fédération charbonnière de Belgique* (*Fédéchar*) maakt gewag van ongeveer 140.000 Italianen tussen 1946 en 1958; het *Institut d'Histoire Economique et Sociale* (*IHOES*) spreekt van een 'honderdduizendtal'.⁶ In 1951 werd het akkoord vernieuwd, in 1956 zou dit opnieuw gebeuren. Maar toen gooide de mijnramp letterlijk en figuurlijk roet in het eten.

Het Belgisch-Italiaanse huwelijk kwam beide regeringen zeer goed uit. De Belgische regering werkte graag met bereidwillige mijnwerkers, die tevreden waren met het loon. De Italiaanse

regering zag in de emigratie verschillende kansen. Italië werd na de Tweede Wereldoorlog immers getroffen door een zware economische en politieke crisis, waardoor de communisten de wind in de zeilen kregen. Emigratie was een manier om de arbeiders uit de klauwen van het communisme te halen. Daarnaast kwam Italië beschimpt en beschaamd uit de oorlog: het fascisme van Mussolini en de nasleep ervan wogen op politiek en socio-economisch vlak zwaar door. Italië had meer dan ooit nood aan een economische revival. Steenkool, de brandstof die ze daarvoor nodig hadden, konden ze van België krijgen in ruil voor gastarbeiders.⁷ België kende een zeer oude mijntraditie. Rond Luik begon de steenkoolexploitatie al op het einde van de 17e eeuw, in Bergen aan het begin van de 18e eeuw en in Charleroi op het einde van de 19e eeuw. Toch ontwikkelde de nationale, gecommmercialiseerde industrie zich pas vanaf begin 19e eeuw. De kolen waren lange tijd zo goed als de enige brandstof. Tot diep in de 20e eeuw waren zij nog belangrijk voor onze economie.

Ten tijde van de mijnramp van Marcinelle telde ons land 64 mijnconcessies, gebieden (putten in dit geval) die uitgebaat werden door allerhande holdings of uitbatingszetsels. Daarvan lagen er maar liefst 57 in Wallonië, de andere zeven lagen in de Limburgse Kempen.⁸ Naast de Italiaanse mijnwerkers werkten er heel wat Vlamingen in de Waalse mijnen. Van de honderdduizenden Vlamingen die tussen 1845 en 1960 emigreerden, vertrokken de meesten naar Wallonië, 'het Walenpays'. Het rijpende industriebekken was in die periode een bijzondere aantrekkingspool. Ook in de jaren 1950 vertrok een grote golf Vlaamse arbeiders naar Wallonië; na de Tweede Wereldoorlog steeg de werkloosheid immers vooral in Vlaanderen. Rond 1954 werkten er zo'n 20.000 Vlamingen in de Waalse mijnen.⁹

De omstandigheden waarin de meeste mijnwerkers werkten en woonden, waren ondermaats. Durnez: 'Er wonen in de barakken van

Een gewonde mijnwerker wordt naar de ziekenwagen gedragen, 9 augustus 1956. Foto: Roger Hespel (Amsab-ISG, Gent)

het Camps Douze een veertigtal gezinnen. Veertig van de honderden buitenlandse families die in onze mijnstreken, vooral dan in de Wallonië, elf jaar na de oorlog, nog altijd gehuisvest zijn in barakken die men voor krijgsgevangenen had opgericht, of in houten en plaatijzeren "huizen" die men, naar het eerste model, heeft gebouwd. Hier zijn de daken in geteerd papier, elders zijn het gegolfde eternietplaten. [...] Altijd zijn het veel te kleine, veel te koude verblijven, waar hygiëne en zuiverheid veel te wensen overlaat. Zij staan in grote groepen bij elkaar, op terreinen waar meestal kanalisatie en wegen ontbreken. Kleine dorpen van modder en vuil. Verf is er voor velen een ongekende weelde. Alles is grauw en terneerdrakkend.'¹⁰ Ook de veiligheid liet vaak te wensen over.

Over de mijnramp

'Talrijke vragen zijn gesteld wanneer men het relaas van de ramp herneemt en de getuigen hoort. Is het waar dat een slechtgeplaatste kolenwagen in de Bois du Cazier geen "nieuws" was? Waren de kabels voldoende beschermd? Heeft men er nooit aan gedacht dat een olieleiding naast een elektrische leiding gevaarlijk was? Is het normaal dat de liftmotor, eenmaal

berooft van het tegengewicht van een der kooien, te zwak is om de tweede kooi alleen te manoeuvreren? Waarom, indien de reddingscentrale zo vlug ter plaatse was, duurde het tot 10 u – volgens de krantenverslagen – vooraleer men een poging waagde langs de derde put? Zou een goede waterleiding met lansen de arbeiders zelf niet toegelaten hebben het vuur spoedig te bestrijden? [...] Hoe is het mogelijk geweest, dat een oproep werd gedaan om blustoestellen te bekomen? Duizenden en duizenden mensen hebben de oproep gehoord en hadden de indruk dat hij van officiële zijde kwam. [...] Hoe is het mogelijk geweest dat men een oproep heeft moeten doen om onbrandbare klederen te bekomen? Bezaten de reddingscentrales er dan geen? Of was het aantal beschikbare klederen onvoldoende?', aldus Durnez.¹¹

Op 25 augustus 1956 startte de regering een onderzoek naar de oorzaken van de ramp, maar het verslag van de onderzoekscommissie liet tot februari 1958 op zich wachten.¹² De conclusie was ontluisterend. De veiligheidsmaatregelen waren (te) beperkt waardoor een ramp als deze kon ontstaan. Door een probleem bij het laden van de liftkooi raakten twee elektrische kabels en een olieleiding beschadigd,

Begravenis van de mijnslachtoffers te Marcinelle, 18 augustus 1956. Foto: Roger Hespel (Amsab-ISG, Gent)

waardoor een massa olie op het ontstane vuur terecht kwam en het vuur snel uitbreidde. De verse lucht die via de schacht werd aangevoerd, wakkerde het vuur nog verder aan. De houten liftleidingen verbrandden snel. En de temperatuur liep op tot meer dan duizend graden, waardoor ook de ophaalkabels van de liften smolten. Of zoals het commissieverslag vermeldde: *'Toutes les conditions étaient réunies permettant de provoquer un incendie d'une extrême violence'*. De commissie concludeerde daarnaast ook dat de reddingswerken alles behalve optimaal verliepen.¹³

Er is nooit een schuldige aangeduid. Alleen Adolphe Calicis, *directeur des travaux* van de mijn, werd strafrechtelijk vervolgd. Hij kreeg

in 1961 een voorwaardelijke straf van zes maanden en een geldboete. Met die veroordeling werden anderen, hoger in de hiërarchie, buiten schot gehouden. Maar hun verantwoordelijkheid valt niet te ontkennen. Voor de regering-Van Acker en de Italiaanse regering ging de snelle ontginning van steenkool immers voor op de veiligheid. De holdings en concessies namen nauwelijks initiatieven om de werkomstandigheden van de mijnwerkers te verbeteren. En Fédéchar, die instond voor de contracten, liet begaan, net als de toenmalige mijnwerkerscentrales van de belangrijkste vakbonden, respectievelijk de Fédération Générale du Travail de Belgique (FGTB) en de Confédération des Syndicats Chrétiens (CSC).

Marcinelle na de ramp

Het werk in de mijn van Bois du Cazier werd ook na de ramp voortgezet, zij het aan een iets trager tempo. Niemand was nog happig om er te werken, maar in de wijde omgeving bleken de jobs schaars. Al heel snel kregen de mijnen echter te kampen met (infra)structurele, socio-economische en institutionele uitdagingen en problemen: de bevolking vergrijsde, de scholingsgraad bij jonge werknemers nam toe, de pensioenleeftijd voor invaliden en zware beroepen, zoals dat van mijnwerkers, werd verlaagd, mijnwerkers schoolden zich om en gingen in (nieuwere) industrieën werken enzovoort. Ook de steenkoolontginning zelf bleek niet langer rendabel. Steeds vaker werd olie als brandstof gebruikt. Op termijn leidden deze factoren tot de doodsteek van onze steenkoolmijnen.

De mijnwerkers voelden de bui hangen. Her en der braken stakingen uit en gingen mijnwerkers de straat op. Maar het mocht niet baten. De mijn van Bois du Cazier werd officieel gesloten op 15 januari 1961.¹⁴ Bij de sluiting en ontmanteling stuitten mijnwerkers echter op een nieuwe, rijke laag steenkool en gingen ze opnieuw aan de slag. In december 1967 werd de mijn dan toch definitief opgedoekt. Vandaag doen de gebouwen dienst als museum en herdenkingsplaats. In 2012 werd de mijnsite Le Bois du Cazier, samen met drie andere sites, als 'belangrijkste mijnsites van Wallonië' opgenomen op de werelderfgoedlijst van de United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (Unesco).

De bezielde en doorleefde reportages van Gaston Durnez zorgen er mee voor dat de moeilijke werkomstandigheden van de mijnwerkers en de mijnramp niet vergeten worden. Dat ze ook nu hun relevantie niet verliezen mag duidelijk zijn. Wereldwijd komen nog steeds veel mensen met 'zwarte gezichten' thuis van hun dirty, dangerous & demanding jobs.

JURGEN MASURE,
projectmedewerker Sociale Actie Linx +

- 1 Gaston DURNEZ, *Mannen met zwarte gezichten. Voor honderdduizend mensen is het twee keer nacht per dag*, pp. 70-71
- 2 Een lid van de KAJ (Kristelijke Arbeidersjongeren), een in 1924 in België opgerichte jeugdbeweging.
- 3 Jean PUISSANT & Guénaël VANDE VIJVER, *La catastrophe de Marcinelle entre mémoire et histoire*. In: *Les Analyses de l'IHOES*, Institut d'histoire ouvrière, économique et sociale, Bruxelles, 2006; Marie-Louise DE ROECK, Julie URBAIN, Paul LOOTENS, *Tutti Cadaveri. Le procès de la catastrophe du Bois du Cazier à Marcinelle*. Editions Aden/EPO, 2006, 251 pp.; Themanummer *Brood & Rozen*, (2006)3.
- 4 De Chinese State Administration of Work Safety kondigde op haar website aan dat in 2016 5986 mijnwerkers stierven in 3341 ongevallen, een stijging van 8,2% tegenover 2015. Activisten geloven echter dat dit aantal veel hoger ligt.
- 5 A. MORELLI, *L'appel à la main d'oeuvre italienne pour les charbonnages et sa prise en charge à son arrivée en Belgique dans l'immédiat après-guerre*. In: *Revue Belge d'Histoire Contemporaine*, 19(1988)1-2, pp. 84-90.
- 6 Guénaël VANDE VIJVER, *Siamo tutti nerri! Des hommes contre du charbon*. In: *Les conférences de l'IHOES*, 2006, http://www.ihoes.be/PDF/Conference-Siamo_tutti_nerri-Des_hommes_contre_du_charbon.pdf, 9/10/2006.
- 7 Guénaël VANDE VIJVER, *Siamo tutti nerri! Des hommes contre du charbon* [...]
- 8 Gaston DURNEZ. *Mannen met zwarte gezichten* [...], pp. 54-55.
- 9 Tom VAN MIEGHEM. *Vlamigrant. Over migratie van Vlamingen vroeger en nu*. Leuven: Davidsfonds, 2014.
- 10 Gaston DURNEZ. *Mannen met zwarte gezichten* [...], pp. 83-85.
- 11 Gaston DURNEZ. *Mannen met zwarte gezichten* [...], pp. 121-122.
- 12 Julie URBAIN. *Le procès de la catastrophe du Bois du Cazier (1959-1962)*. In: *Brood en Rozen. Tijdschrift voor de geschiedenis van sociale bewegingen*. 3(2006), pp. 12-15.
- 13 *Annales Parlementaires*, 1958-1959. Commission d'enquête chargée de rechercher les causes de la catastrophe survenue au Charbonnage du Bois du Cazier le 8 août 1956 - Rapport final provisoire. In: *Annales parlementaires - Moniteur Belge*, jeudi 13 Février, pp. 6-10, <http://www3.dekamer.be/digidocanha/K0056/K00561741/K00561741.PDF>; *Annales Parlementaires*, 1958-1959. [...] mardi 18 Février, pp. 16-26, <http://www3.dekamer.be/digidocanha/K0056/K00561705/K00561705.PDF>
- 14 Jean-Louis DELAET. *La centrale syndicale des Travailleurs des mines de Belgique et la fermeture des charbonnages Wallons (1947-1960)*. In: *Revue belge d'Histoire contemporaine*, 19(1988)1-2, pp. 153-156.